

Hrvatski iseljenički kongres

Zagreb, 24. lipnja 2014.

Doc. dr. sc. Ivan Bulić

Poštovne dame i gospodo, sve Vas srdačno pozdravljam

Naslov moga izlaganja je

**UTJECAJ SRBIJANSKE PROPAGANDE NA HRVATSKO ISELJENIŠTVO POČETKOM
20. STOLJEĆA**

Političko-društveni procesi s početka 20. stoljeća, osobito prvih 18 godina 20. stoljeća na mnogostruke su načine odredili kako sudbinu hrvatskog puka tako i državnopravnog položaja hrvatskog nacionalnog i etničkog prostora.

Sve je počelo još u Austro-Ugarskoj Monarhiji ili točnije posljednjih godina njenog postojanja. Tada je uslijedio veliki iseljenički val uzrokovan nefunkcionalnošću dualističkog sustava, poglavito mađarskog pritiska u političkom i gospodarskom kontekstu. O kolikim razmjerima napuštanja Hrvatske se radilo spoznajemo iz arhivske građe, a za ovu prigodu je dovoljno spomenuti razgovor Stjepana Radića s tek postavljenih kraljevskim komesarom, a kasnije i banom Ivanom Skerleczom. Tijekom razgovora vođenog 1913. Radić je upozoravao na ogroman broj iseljenika iz Hrvatske te naglašavao kako su čitava sela napuštena. Spomenuti iseljenički val koji se kretao prema Sjevernoj i Južnoj Americi primarno je uzrokovan gospodarskim razlozima. No, neće proći mnogo godina, a na iseljeničtvo će u propagandno-

političkom kontekstu nastojati djelovati vlada Kraljevine Srbije, vlada koja je Austro-Ugarskoj Monarhiji i hrvatskim zemljama bila susjedna država.

Od 1903. i nasilne promjene dinastije u Srbiji tj. dolaska Krađorđevića na vlast srbijanska vanjska politika je agresivnija tj. usmjerenija na širenje prema zapadu. Dakako, na račun Austro-Ugarske Monarhije i Hrvatske. Za ostvarenje toga cilja upotrebljavat će sva sredstva koja su im bila na raspolaganju. Za krajeve bliže Srbiji obavještajnu mrežu srpskog generalštaba, a za udaljenija srbijanska diplomatska predstavništva. Osim toga, znali su iskoristiti i činjenicu da je mađarsko političko vodstvo dugo godina favoriziralo srpsku manjinu i s njome upravljalo nad većinskim Hrvatima.

Kada uzmemo u obzir da su politički projekti pokrenuti prvih godina 20. stoljeća dobili potvrdu u promjeni državnopravnog položaja Hrvatske 1918 tj. ujedinjenju s Kraljevinom Srbijom u Kraljevinu Srba Hrvata i Slovenaca, onda nas prethodne informacije upućuju na promišljanje koliko su hrvatske političke elite bile imobilizirane spomenutim utjecajima srbijanske vanjske politike. Dakako, postojao je znatniji broj hrvatskih političara koji su spoznali nakane službene Srbije. Znali su i za njihove kontakte s jednim brojem političara iz Hrvatske, kako hrvatske tako i srpske nacionalnosti. O tome su mogli upozoravati samo jedan dio monarhijskih političara u Beču koji isto tako nisu blagonaklono promišljali o održivosti dualističkog sustava. Međutim, oni su bili u manjini još za života Franje Ferdinanda, a nakon atentata, pa i unatoč ratu nisu se uspjeli nametnuti u rješavanju državnih poslova. Kraj ostarjelog cara Franje Josipa na monarhijskoj razini se nametnuo mađarski ministar-predsjednik Istvan Tisza, a on je samo multiplicirao Khuenovu politiku prema Hrvatskoj. Opetovano su se Mađari oslonili na Srbe u Hrvatskoj, ovaj put okupljene u Srpskoj samostalnoj stranci – članici Hrvatsko-srpske koalicije u kojoj su imali vodeću ulogu. Upravo će oni, preko Hrvatske srpske koalicije doći na vlast 1913. čime su stekli mandat za državno-pravne pregovore 1918.

Upravo je vodstvo Hrvatsko-srpske koalicije organiziralo i financiralo đачke demonstracije tijekom komesarijata 1912. godine. Uslijedio je odlazak hrvatskih đака i sveučilištaraca u Beograd gdje je Luka Jukić preuzeo oruđe kojim je izvršio atentat na komesara Slavka Cuvaja, pa kada je Jukić utamničen prethodno izvršivši dva ubojstva u centru Zagreba reagirala su srbijanska diplomatska predstavništva organizacijom propagandnih skupova na kojima je sudjelovao i Mihajlo Pupin, profesor na Sveučilištu „Columbia“ i počasni konzul Kraljevine Srbije u New Yorku. Govornici su se osvrnuli na pobjede balkanskih saveznika nad Turskom te naglasili kako se: „poslije poraza Turske mora nastojati uništiti i drugog protivnika slavenstva, Austriju, pa da se svi južnoslavenski dijelovi monarhije moraju osloboditi te utjeloviti u ilirsko carstvo pod vladom jednog pobjedonosnog balkanskog vladara“. Zaključili su da se u slučaju napada Austro-Ugarske na Srbiju „američki slavenski pričuvnici stave pod zastavu neke slavenske države.“ Takvo okruđe i političke poruke koje su na njima izrečene utjecale su i na hrvatskog iseljenika Stjepana Dojčića - atentatora na kraljevskog komesara Ivana Skerleza.

Stjepan Dojčić je bio Hrvat iz Ludbrega. U Ameriku je otišao zbog neimaštine, a vratio se nakon što su na njega uspjeli utjecati do te mjere da izvrši atentat. Složenost političkih procesa nije shvaćao jer u trenutku dok je u zagrebačkoj katedrali pucao na Ivana Skerlecza uzviknuo je „„Živila Hrvatska! Ovako ću ustreliti svakoga, tko dodje da tlači Hrvatsku!““.

O visokoj razini organizacije i zauzetosti za kontroliranje Hrvatske upućuju i novčane transakcije iz SAD-a u Hrvatsku tj. novčanim uplatama na račun Srpske banke u Zagrebu.

Primjerice, Srpska banka u Zagrebu je neposredno prije rata nastojala investirati dio sredstava za gradnju tvornica u Srbiji. Ulaganje u srpsko gospodarstvo imalo je nekoliko ciljeva koji su protumačeni u dopisu Ministarstvu privrede Kraljevine Srbije. Objasnili su kako su uvjereni u skoro teritorijalno proširenje. Stoga je njihov ulazak na srpsko tržište trebao prvenstveno koristiti Srbiji dok je njihova zarada predstavljala sporedno pitanje. U Beogradu su pozitivno

odgovorili na njihove zahtjeve i predložili da im se izda dopusnica za početak izvedbe navedenog projekta

Dakle, u predratnom razdoblju kada su predstavnici hrvatskog gospodarstva obavještavali mađarskog ministra-predsjednika o sveopćoj stagnaciji i kada su Hrvati zbog neimaštine masovno iseljavali Srpska banka je interpretacijom kako će od njihove investicije najviše koristiti imati narod u Srbiji kao i procjene o teritorijalnom proširenju Srbije, vlada Kraljevine Srbije je preko svojih diplomatskim predstavništva te uz pomoć osoba i institucija iz Hrvatske spojila je tržišna s političkim načelima. Ne na korist Hrvatske, nego preko Hrvatske, a u korist Srba u Hrvatskoj ili investiranja u Srbiju očekujući stvaranje države po njihovoj mjeri. Novčarske aktivnosti koje su obavljane preko Srpske banke u Zagrebu poput transakcija kojima se prije rata koristio Mihajlo Pupin ili spomenutih nakana o ulaganju u srpsko gospodarstvo bili su dovoljni za zabranu korištenja određenih bankovnih računa.

Propagandne aktivnosti među iseljeništvom nisu umanjene ni nakon Dojčićevog atentata jer se u arhivskoj građi mogu pratiti obavijesti upućene Zemaljskoj vladi u Zagrebu o tome kako se među iseljeništvom pripremao atentat nad prijestolonasljednikom Franjom Ferdinandom te da su radi toga određene osobe uputile iz Amerike. Zanimljivi su i komentari iseljeničkog tiska u vezi sa Sarajevskim atentatom. Brojne su iseljeničke tiskovine iz Čilea, St. Louisa, Chicaga, Pittsburgha podupirale atentatore.

Iz navedenog je razvidno kako je nepovoljni dualistički sustav kojemu je Hrvatska bila izložena imobilizirao jedan dio hrvatskih političkih snaga koji su nastojali hrvatsko nacionalno pitanje riješiti u hrvatsku korist. S druge strane, u složenim monarhijskim odnosima prigodu su vidjeli i dobro je iskoristili srpski političari u Hrvatskoj ostvarujući mnogostruku pomoć iz Srbije što ih je dovelo u poziciju kreirati hrvatske političke procese, a s druge strane službena Srbija koja je uz njihovu pomoć utjecala na hrvatske političke procese pritom upotrebljavajući vojno-obavještajnu, obavještajnu i diplomatsku mrežu za pridobiti i Hrvate u iseljeništvu.

Uostalom, tijekom rata su participirali i u Jugoslavenskom odboru, pokušali utjecati na Frana Supila i Antu Trumbića. Zar nije dovoljno napomenuti kako je članom Odbora bio i Nikola Stojanović, osoba koja je 1902. napisao članak „Hrvati i Srbi“, članak u kojem je Hrvatima zaprijetio kako će doći „do istrage naše ili vaše“.

Supilo nije izdražao njihov pritisak, pritisak koji je tek u nekoliko primjera objašnjen i u ovom izlaganju, a Trumbić je permanentnim suprotstavljanjem Nikoli Pašiću nastojao umanjiti njihov glavni cilj - stvaranje Velike Srbije. Uostalom, otporni duh hrvatskog naroda nije im bilo moguće ukloniti. Pa zar o tome ne svjedoče i „Prosinačke žrtve“. Peti dan nakon čina ujedinjenja, pri čemu se nije poštivao ni jedan prethodni čin - bilo dogovora, bilo deklaracije, bilo teksta Naputka, hrvatski vojnici i okupljeni narod su na glavnom zagrebačkom trgu prosvjedovali protiv ujedinjenja. Bio je to prvi izraz volje i prve žrtve koje su svjedočile kako je Hrvatska zakulisnim i protupravnim činima skrenuta iz srednjoeuropskog civilizacijskog kruga u balkanski geopolitički kontekst.

Hvala lijepa !